

Demokratiets dimensjoner.
Verdikommisjonen – knuten til den norske Makt- og demokratiutredningen
Foredrag Stockholm 30.11.06

Da 1900-tallet gikk mot slutten og man sto med forventninger vendt mot det nye årtusenet, ble det i Norge satt ned 3 omfattende og storslåtte utredninger: en om ytringsfriheten, en om verdiene og en om makt og demokrati. Det var den daværende sosialdemokratiske Jagland-regjeringen som satte ned Ytringsfrihetskommisjonen i 1996. Denne regjeringen gikk av ved valget i 1997 og ble erstattet av Bondevik-regjeringen, bestående av de 3 sentrumpartiene Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet. Den nye regjeringen fremmet et storslått prosjekt som sin fanesak. De ville sette ned en Verdikommisjon som skulle ”bidra til en bred verdimeslig og samfunnetisk mobilisering for å styrke fellesskapsverdier”. Noen få måneder senere satte så den samme regjeringen ned en ny makt- og demokratiutredning som skulle gjenta det prestisjetunge forskningsprosjektet som Gudmund Hernes og Johan P. Olsen hadde ledet 20 år tidligere. Verken mandatene eller de politiske føringene i disse 3 utredningene var like, men et felles fokus var likevel det som også er temaet for denne konferansen: offentlighet, deltakelse, makt og demokrati.

Det er verdier og makt dette foredraget handler om. For å belyse verdimakt vil jeg diskutere enkelte sider ved det verdipolitiske eksperimentet Verdikommisjonen. Men jeg vil også diskutere spørsmålet om makt og da med referanse til konflikten og splittelsen som oppstod i den norske Makt- og demokratiutredningen. Ytringsfrihetskommisjonen vil jeg bare berøre indirekte. Jeg nevner den her innledningsvis, fordi jeg tolker også den som en invitasjon til verdidebatt og derfor kan ses i lys av det jeg her skal diskutere. Foredraget er organisert rundt to dikotomier og relasjonen mellom disse. Den ene dikotomien er et forsøk på å skille analytisk mellom en interessebasert politikkform og en verdibasert politikk. Den andre dikotomien er knyttet til splittelsen i Maktutredningen og skiller mellom et maktbegrep som fokuserer på interesser og en rasjonell aktørmodell og et alternativt maktbegrep med fokus på verdier og den moralske dimensjonen.

1. Ytringer, makt og verdier

Er det tilfeldig at det var ytringsfrihet, makt, demokratiets vilkår, verdier og moral de norske regjeringene ville sette fokus på ved utgangen av 90-tallet? Eller man kan spørre på en annen måte: var ytringer, verdier og moral like fremtredende i samfunnet da for eksempel Gudmund

Hernes og Johan P. Olsen skulle studere makten i Norge på 70-tallet? Man kan både svare ja og nei på det siste spørsmålet. Naturligvis fantes det ytringer, verdier og moral også på 70-tallet. Men man kan også svare nei på spørsmålet, fordi dette var temaer som lå utenfor det man var opptatt av og dessuten hva maktforskerne på 70-tallet inkluderte i sitt maktbegrep. De to som ledet den forrige Maktutredningen hadde et bestemt inntak til å studere makt. Statsviter Johan P. Olsens institusjonelle perspektiv var knyttet til å studere makten i de formelle institusjonene. Sosiologen Gudmund Hernes representerte det formålsrasjonelle perspektivet og belyste den rasjonelle, kalkulerende og bevisst utøvde makten i samfunnet. Ytringsfrihetens problem og samfunnets verdimessige tilstand er makttema som befinner seg utenfor både det formålsrasjonelle perspektivet og de formelle institusjonene. Da man satte ned en ny Makt- og demokratiutredning ved overgangen til det nye årtusenet, stod den normative dimensjonen i fokus både i politikken, media og offentligheten generelt. Spørsmål knyttet til multikulturalisme, vitenskapens økende autoritet som sannhetsprodusent, sekularisme, det postmoderne meningstapet og nyreligiøsitet, er tema knyttet til den normative dimensjonen. Samfunnet så altså annerledes ut på 90-tallet enn det gjorde bare 20 år før. Dersom den andre Maktutredningen skulle videreført den samme maktforståelsen fra den forrige utredningen, ville man kunne begrenset forskningen til innsamling av statistikk. Man kunne bare foretatt nye målinger i de formelle institusjonene ut fra malen som var laget. Men om man derimot ville forsøke å forstå hvorfor det er stamcelleforskning, likestilling, religiøse plagg og homokamp som skaper politisk strid, så er det min oppfatning at man må utvikle nye maktbegrep som inkluderer meningsdanningen i samfunnet. Mitt inntak til dette var å studere verdidebatter i og omkring Verdikommisjonens arbeid.

2. Verdikommisjonen

Da Verdikommisjonen ble lansert, ble den raskt, og delvis før den hadde startet sitt arbeid, erklært som en fiasko av media. Dette stod i kontrast til den storslåtte lanseringen fra den nye regjeringen, en lansering som ble dekket av et fulltallig pressekorps og slått stort opp i alle medier i flere uker. Men på tross av den omfattende oppmerksomheten Verdikommisjonen ble viet, var overskriftene i media at dette prosjektet var ubetydelig. Fiaskoen ble ansett som såpass total at veldig mange nordmenn etter hvert brøt ut i latter bare ordet Verdikommisjonen ble nevnt. Men før latteren kom, var det mye sinne og frustrasjon som ble rettet mot kommisjonen. Uroen syntes å handle om at et regjeringsoppnevnt organ nå skulle ta et nytt grep om det moralske forfallet i samfunnet og utøve sin statsmakt gjennom moral. Verdikommisjonen ble kritisert for å være en moralsk domstol opprettet av en statsminister

som var prest av yrke. Statsminister Bondevik hadde imidlertid avvist at hensikten med Verdikommisjonen var å diktere hvordan folk skulle leve. Han sa i stedet at Verdikommisjonen skulle mobilisere det norske folk til en verdidebatt om våre verdsettinger. Han insisterte på at det var *folket* som skulle gi svarene, ikke regjeringen eller Verdikommisjonen. Men det var ikke så enkelt for Verdikommisjonen å mobilisere folket til å delta i verdidebatten. Både media og store deler av det norske folk, var mer opptatt av å debattere selve Verdikommisjonen enn de ulike verdispørsmålene kommisjonens medlemmer tok opp.

3. Forfall

Et fellestrekk med både Verdikommisjonen og Makt- og demokratiutredningens mandat i 1998 var en utbredt bekymring. Maktens synes å forsvinne ut av samfunnets kjerneinstitusjoner, det være seg oppslutning om politikken, loven, de frivillige organisasjonene eller familien. Slike beskrivelser gikk også igjen i Verdikommisjonens mandat og illustrerte et verdimesig forfall. I Maktutredningens mandat ønsket man denne utviklingen utredet, mens i Verdikommisjonens mandat ønsket man å snu slike negative utviklingstrekk. Da Bondevik lanserte Verdikommisjonen i Stortinget, oppnådde han støtte og delvis begeistring fra sine politiske motstandere for dette initiativet. Stortingsdebatten som fulgte avdekket en tverrpolitisk og dyptgående bekymring knyttet til voldens utbredelse, materialisme og grådighetskultur, ungdommens manglende respekt for foreldre og lærere, de gamles ensomhetsfølelse, familiens oppløsning, svekkelsen av demokratiets vilkår osv. Politikerne så et behov for denne Verdikommisjonen som skulle snu den negative utviklingen.

En tvetydighet i Verdikommisjonens mandat var imidlertid hvorvidt det var politikken som hadde et problem eller om det var samfunnet og folk flest. Var problemet med demokratiets vilkår knyttet til at politikken hadde blitt lukket og innadvendt og mistet kontakt med folket? Ville man nå styrke oppslutningen om demokratiet ved å ta tak i problemet og henvende seg til folk for å lytte til deres behov og eventuelle nye verdier? Eller var det snarere samfunnet som fikk sykdomsdiagnosen?

4. Verdidebatt eller mobilisering

En annen vesentlig tvetydighet i mandatet som skapte problemer for Verdikommisjonen med sine 49 medlemmer, var selve kommisjonens rolle i den såkalte verdidebatten. Skulle Verdikommisjonen mobilisere folket omkring eksisterende verdidebatter i samfunnet og være

en katalysator for nye verdidebatter, eller skulle verdidebatten føres internt i kommisjonen på vegne av folket? Det var naturligvis dette siste som vekket skepsisen. Med hvilken rett kunne disse regjeringsutnevnte medlemmene føre en debatt på vegne av folket? Hadde den kristne statsministeren innsatt et verdipolitisk organ som skulle erstatte Stortinget? Hva var det som legitimerte at nettopp disse menneskene var blitt utpekt til å sitte i Verdikommisjonen?

Da statsministeren presenterte Verdikommisjonen som ide for Stortinget, snakket han om Jerusalem og Athen som metaforer for hva han mente manglet i samfunnet. Tvetydigheten i Verdikommisjonens mandat er illustrerende med disse to metaforene. Da presten Bondevik snakket om behovet for Jerusalem, så var det bestemte assosiasjoner som meldte seg: det er sekularismen som har skapt forfallet i samfunnet. Verdikommisjonen var prestens redskap for å gjenreise det verdifulle, det vil si den kristne trosarven. Men referansen til Athen pekte i en annen retning og vitnet om at det også var filosofer som hadde hvisket statsministeren i øret da man utformet Verdikommisjonen. Referansen til politikkformen i den greske antikken er ikke uten relevans når det gjelder Verdikommisjonen. Jeg vil komme mer tilbake til dette i løpet av foredraget, men først bare nevne følgende: Den antikke politikkformen var kjennetegnet av at det *ikke* var spørsmål om økonomi og fordeling av materielle goder som sto i fokus. I Athen var politikken en verdidebatt som stilte spørsmål som: hvordan skal man være som menneske, hva slags personlige egenskaper skal vi verdsette i vårt samfunn, hva er det gode liv og det beste samfunn? Det var slike eksistensielle livsspørsmål Verdikommisjonen skulle ta for seg, og derfor skilte den seg fra de ordinære partipolitiske debattene hvor fordelingen av materielle goder mellom ulike interessegrupper står mer i fokus.

Verdikommisjonen ble først og fremst satt til å forvalte et begrep: verdier. Men dette er et u håndterlig begrep og dessuten også svært vidtrekkende. Det griper i alle retninger og gjorde at nesten alt ved samfunnet var aktuelt for Verdikommisjonen, faktisk både det verdifulle og det ikke-verdifulle. Regjeringen hadde for det første ikke arbeidet lenge nok med mandatet til å unngå mange tvetydigheter, men for det andre så hadde de nok mest sannsynlig heller ikke helt klart for seg hva man egentlig ville med Verdikommisjonen. Mye tydet på at man for eksempel ikke var oppmerksom på hvilke problemer som lå i å ville fremme både Jerusalem (det kristne trosgrunnlaget) og Athen (en åpen verdidebatt). Og med disse uklarhetene ble kommisjonens medlemmer sendt ut til et forventningsfullt folk og presse.

Internt i Verdikommisjonen ble man sjokkert over det følelsesmessige engasjementet kommisjonen ble møtt med. Den første overraskelsen var knyttet til den enorme oppmerksomheten og mediefokuset som mest minnet om interessen knyttet til lanseringen av en ny regjering. Man kunne se i avisene frem mot opprettelsen at sentrale samfunnsdebattanter skrev sin søknad i form av verdifokuserte kronikker, og det var spekulasjoner i flere uker i media om hvem som kunne tenkes å bli utnevnt. Da navnene ble offentliggjort sto journalister og ventet utenfor huset til de mest sentrale medlemmene og de kontrollerte alt fra deres skattelister, eiendommer og private avfallsdunk. Den neste overraskelsen for medlemmene var at mange var så sinte. De 50 medlemmene, og mange av dem hadde aldri vært i medienes søkelys før, ble brått plassert i medias flombelysning hvor de så ble utskjelt. Hva galt hadde de gjort og hvorfor denne aggresjonen?

Dette er et spørsmål som også berører maktdiskusjonen man hadde internt i den andre Makt- og demokratiutredningen. Verdikommisjonen var uten formell makt. Den var fullstendig løsrevet fra de formelle maktinstitusjonene og skulle verken utrede eller beslutte på vegne av det statlige maktapparatet. I lys av den forrige Maktutredningens maktbegrep var Verdikommisjonen fullstendig irrelevant for studier av makt. Men den intense oppmerksomheten denne kommisjonen ble viet, og både begeistringen og aggresjonen, tydet på at den langt fra ble ansett som irrelevant eller uten makt.

5. Konflikt i Maktutredningen

Det oppstod som sagt en intern maktkonflikt i den andre Maktutredningen, og da man skulle levere sluttrapporten i 2003 var det to av de 5 medlemmene i styringsgruppen som meldte seg ut. Uenigheten var knyttet til hva slags maktbegrep man hadde lagt til grunn og som nå skulle oppsummeres i den avsluttende rapporten. De to som trakk seg ut representerte henholdsvis et kjønnsperspektiv og et kunst- og kulturperspektiv, to perspektiver man ikke hadde hatt i den første maktutredningen. De to mente at de 3 andre medlemmene ville videreføre det samme maktbegrepet som den forrige Maktutredningen hadde. Dermed ville deres bidrag bli redusert til to empiriske felt fremfor å kunne utgjøre reelle alternative perspektiv på hva makt er. Det var selve forståelsen av hva makt er, og dermed også hvor den befinner seg, som skapte konflikt i den andre Maktutredningen.

Denne konflikten delte seg også langs en kjønnsdimensjon. Det var to kvinner som trakk seg ut, om enn av ulike grunner, og det var 3 akademisk veletablerte menn, som i løpet av sin

akademiske karriere hadde jobbet nært med Gudmund Hernes og Johan P. Olsen, som satt igjen. Et fellestrekk med kjønnspektivet og kulturperspektivet på makt er at makten som studeres er strukturer som ikke utelukkende opererer i statlige institusjoner, og det er en makt som heller ikke nødvendigvis utøves bevisst og ut fra kalkulerte hensikter. Makten som de to utmeldte forskerne var opptatt av, er altså noe som faller utenfor den forståelsen av makt som den første Maktutredningen hadde. De to kvinnelige forskerne var mer opptatt av makten som befinner seg på et meningsnivå, det vil si i våre sannheter og normalitet, i konvensjonene som utøves av oss alle om vi vil det eller ei. Dette er maktformer som først og fremst fungerer og er sterke når vi ikke ser dem, og som mister noe av sin potens dersom de blir avdekket. Det er maktformer vi ikke alltid gjenkjenner som makt, men snarere bare som et nag og ubehag, ufrihet, noe som skaper resignasjon eller sinne, som gjør oss frustrert og fortvilet. Det er et ubehag man kunne se i det norske pressekorpsset da de tok imot den lanserte Verdikommisjonen.

6. Interesser versus verdier

Vi skal vende tilbake til metaforen "Athen" for å belyse forskjellen mellom en politikkform knyttet til interesser og til en som omhandler verdier. Og samtidig skal vi også ha i mente et maktbegrep som fokuserer på interessene, slik den første Maktutredningen gjorde, og et alternativt maktbegrep som fokuserer på verdiene.

Den positive forventningen til Verdikommisjonen må ses i lys av et løfte om at noe nå skulle åpnes opp. Verdipolitikken Bondevik snakket om ble på den ene siden satt opp mot materialisme. Den vanlige partipolitikken er blitt for opptatt av den materielle fordelingen. Vi har behov for å vende blikket mot det som egentlig betyr noe, det vil si mot de immaterielle verdiene og den eksistensielle dimensjonen. Dette løftet verdipolitikken opp i det betydningsfulle og ble stilt i kontrast til den materielle fordelingspolitikken som da fremsto som triviell. Man skulle dessuten nå foreta en omfattende debatt om de grunnleggende betingelsene i samfunnet. Man skulle vende absolutt alle steiner, også de som den materielle fordelingspolitikken bygger på. Invitasjonen fra regjeringen ga bud om en erkjennelse av at den materielle interessepolitikken forutsetter verdier om hvordan vi skal leve, men uten at disse debatteres.

Verdipolitikken fremsto slik som en fornyelse. Verdipolitikken som Verdikommisjonen representerte sto i kontrast til vanlig interessebasert politikken. På den ene side fordi

verdipolitikken handlet om det immaterielle og den vanlige politikken om det materielle. Men invitasjonen til at alle sider ved samfunnet skulle underlegges verdidebatt, plasserte også Verdikommisjonen i det bevegelige, mens den vanlige interessepolitikken representerte det tilstivnede. Det lå derfor også en forventning blant politikerne om at Verdikommisjonen kunne bidra til å åpne opp den stivnede politikken deres. Man kunne ane en slik lengsel og en følelse av å ha blitt skjøvet ut på sidelinjen da statsminister Bondevik lanserte Verdikommisjonen som ide i det norske Storting. Fremfor å være i kontroll og styre samfunnet, syntes det som om politikerne opplevde seg som et haleheng for andre krefter i samfunnet. Politikken var ikke lenger hesten som førte vognen, men var i stedet heller vognen som var tvunget til å henge etter andre hestekrefter. Kanskje det var dette ubehaget politikerne egentlig følte på i deres snakk om demokratiets problem og samfunnets forfall?

Med tanke på det verdipolitiske idealet i Athen, er det imidlertid også et element at verdipolitikken bryter ned skillet mellom sak og person. Politikerne i antikken var eksempler på den ideelle borgeren. De utsa noe om samfunnets verdsettinger gjennom deres personlige utstråling. Den antikke verdipolitikeren var altså ikke representativ for folket, men hadde en langt mer overordnet posisjon. De var samfunnets ekstraordinære borgere som i kraft av sin person utsa noe om det verdige og moralsk overlegne.

Dersom spørsmålet om hvordan man skal være som menneske i større grad gjøres til gjenstand for politikken slik verdidebattene i dag bærer bud om, så vil politikerens eget liv kunne ses som et eksempel. Personfokuset, som vi ofte betegner som et intimitetstyrranni, kan alternativt forstås som at det verdipolitiske feltet er i ferd med å åpne seg. Ut fra en interessebasert politikk, hvor man anser preferansene til arbeideren eller bonden som gitt, spiller det ingen rolle hvordan politikeren selv lever. Men når selve levemåten og moralske verdsettinger blir politikkens tema, vendes fokuset mot den personlige praksisen. Et blikk inn i politikerens hjem, eller hvilke klær hun opptrer i, er et politisk budskap som kan si vel så mye som talene hun holder. Hun må derfor vokte seg for moralske brudd i forhold til det hun taler, fordi hennes autoritet hviler på verdimakt. For å fremstå som troverdig må verdsettingene hun selger til sine velgere altså samsvare med verdiene hun forfølger i eget liv.

To politisk teoretikere som har fått stor politisk betydning i USA de siste årene er Ayn Rand og Leo Strauss. Strauss er blant annet brukt som den sentrale teoretikeren i den republikanske administrasjonen. Felles for Rand og Strauss er deres begeistring for den antikke

politikkformen, med en vektlegging av verdipolitikk på bekostning av interesseperspektivet, og på nedbrytingen av skillet mellom sak og person. Man kan like eller mislike deres innflytelse, men det er interessant å forsøke å forstå hvorfor disse 50-talls teoretikerne har fått slik en ny rennesanse. En mulig forklaring er at de tilbyr kunnskap om dagens politiske virkelighet. Strauss begrunnelse for å ville vende tilbake til den antikke politikkformen var, ikke ulikt Bondeviks begrunnelse for Verdikommisjonen, at verdipolitikken øker oppslutningen og gjør politikken sentral igjen, fordi den henvender seg mot det eksistensielle nivået i folks liv. Strauss ville utnytte potensen i verdimakten til å øke politikkenes betydning og gi den tilbake noe av autoriteten den hadde i antikken.

7. Moralsk overlegenhet

I en verdipolitisk landskap er skillet mellom religion og politikk uklart. Det er religioner som før har gitt oss svarene på de eksistensielle spørsmålene om hva det vil si å være et menneske, hvordan vi som menn og kvinner skal leve våre liv, hva vi skal regne for verdig og moralsk opphøyd. Når verdidebatten blir politikkenes anliggende, så trenger politikken seg inn på religionens område og gjør religiøse sannheter til gjenstand for verdidebatt. Dette blir naturligvis svært betent, fordi man stiller spørsmål ved de etablerte sannhetene og vår egen normalitet som vi vanligvis tar for gitt. Har vi egentlig bruk for ekteskapet? Kan det tenkes at jeg får det bedre i et samliv med en av samme kjønn? Vil jeg bli lykkeligere om jeg får meg en hund fremfor et barn? Når verdigrunnlaget settes i bevegelse, kan alt bli gjenstand for verdidebatt. Av denne grunn er det en betydelig forskjell i de to metaforene som statsminister Bondevik knyttet verdikommisjonen til. Referansen til Athen vitner om et ønske om å sette verdigrunnlaget i bevegelse og gjøre alle sider ved samfunnet til gjenstand for verdidebatt. Referansen til Jerusalem, kan naturligvis indikere at Bondevik nå ville inkludere de religiøse verdiene i den politiske verdidebatten. Men det var allikevel for mange andre sider ved Bondeviks bekymringer til at man fikk den forståelsen av metaforen Jerusalem. I Bondeviks forfallsbeskrivelse var det tydelig at han hadde en tolkning om at mye av forfallet hadde sammenheng med den svekkede oppslutningen om den kristne trosarven. Forventningene om at Verdikommisjonen kunne medføre en åpning av politikken, kunne med referansen Jerusalem derfor vendes til skuffelse dersom det var det gamle og tilbakelagt som skulle gjenreises. Jerusalem pekte i retning av en lukking fremfor åpning, og dessuten en tilbakevending av kristendommens moralske makt.

Den norske pressen var intenst opptatt av hvilke medlemmer som ble utvalgt til å sitte i Verdikommisjonen. Men interessen avtok da medlemssammensetningen ble kjent. En mulig forklaring på det var at den suggererende stemningen på forhånd og følelsen av at noe viktig var i gjære, forsvant da den mystiske kommisjonen ble materialisert i velkjente politiske saker og interesser. Man tolket kommisjonen ut fra et interesseperspektiv, og da var det kjente variabler som kjønn, alder, politisk tilhørighet og organisasjonstilknytning som avgjorde hva slags interesser som var representert i Verdikommisjonen. I det disse utvalgte personene trådte frem, så fikk man presentert hva det verdsatte i samfunnet er. Men langs en verdidimensjon var det også bestemte verdsettinger regjeringen hadde valgt å fremheve. De verdige utvalgte representerte først og fremst ideelle organisasjoner og saker som allerede var ukontroversielle. De representerte miljøvern, antinarkotika, bistand, antivold etc. det vil si de gamle verdsettingene som allerede er institusjonalisert. Verdikommisjonen fremsto dermed ikke som en samling mennesker som var i kontakt med noe nytt og bevegelig i samfunnet som kunne være gjenstand for verdidebatt. De pekte derimot mot det selvsagte og uimotsigelige som er ferdig debattert, og utgjorde derfor også en konklusjon på verdidebatten.

Skuffelsen da medlemssammensetningen ble kjent sto i kontrast til de store forventningene. Verdipolitikken og referansen til Athen ga assosiasjoner til et ekstraordinært organ, bestående av medlemmer med eksklusiv kulturell kapital som hadde tenkt lengst og dypest av alle i samfunnet. Men på den andre side: for å bli godtatt som legitim, så forventet man også det stikk motsatte. Ut fra politikken vanlige målestokker og forventninger om representativitet måtte medlemmene helst være som helt vanlige folk. Det var en spagat mellom demokratiske forventninger til Verdikommisjonen og elitistiske (i moralsk forstand). Kommisjonen ga både bud om å bestå av samfunnets verdigste, men den måtte likevel unngå å heve seg over folk. Slike motsatte forventninger vil også politikere stå overfor dersom verdipolitikken blir mer sentral. Den verdipolitiske forventningen om at politikerne skal være moralsk ekstraordinære kan tildele politikken større autoritet, men det gjør politikerne sårbare. De kan punkteres eller fratras makt dersom man klarer å avdekke personlige moralske brudd.

8. Maktmekanismer

For å kunne belyse maktmekanismene som utfolder seg i en verdibasert politikk må vi studere mekanismer som opererer på meningsnivået og som utfolder seg i språket. Maktbegrepet som den forrige Maktutredningen opererte med, dvs. en institusjonsmodell og en rasjonell aktørmodell, fanger ikke inn dette. I institusjonsmodellen til Johan P. Olsen er alt utenfor

institusjonene såkalte omgivelser. Hva som foregår her var ikke gjenstand for hans analyser. I Gudmund Hernes' rasjonelle aktørmodell, har aktørene bestemte preferanser, et sett gitte interesser. Han var ikke opptatt av hvordan aktørene *får* bestemte preferanser og at deres interesser kan være i stadig forandring. Med et slikt maktbegrep vil hele meningsfeltet, hvor både Ytringsfrihetskommisjonen og Verdikommisjonen hadde sitt fokus, være sjaltet ut. Når verdigrunnet blir satt i bevegelse, så er verken preferanse, ønskene og livsstilen gitt. Alt kan bli gjenstand for verdidebatt, og med verdidebatten kan man få nye preferanser, ønsker og behov i livet. Endringene og bevegelsene i verdsettingsmønsteret er del av politikken virke og må derfor også gjøres til gjenstand for maktanalyser.

Verdiendringene utfolder seg gjennom språket. En måte å studere maktforhold i verdiendringene er å belyse språklige mekanismer. Jeg vil kort nevne to eksempler på dette. I et verdipolitisk landskap, hvor også religionene opererer vil, som jeg allerede har nevnt, moralsk overlegenhet være en potent maktform. En språklig mekanisme som tildeler moralsk overlegenhet er skillet mellom det gode og onde, fordi verdiene bærer i seg denne motsetningen. Fra amerikansk republikansk politikk, hvor som sagt verditeoretikeren Leo Strauss har hatt stor innflytelse, kjenner vi bruker av en slik eksplisitt moralsk retorikk gjennom uttrykket "ondskapens akse". Ved å definere sin verdipolitiske fiende gjennom tilknytningen til det onde, oppnår man en gunstig retorisk posisjon som forvalter av det gode. Godheten er ikke noe man kan kritisere uten å risikere å fremstå som kynisk, egoistisk og potensielt ond. Man gjør seg derfor immun mot kritikk ved å innta godhetens posisjon. God/ond-dikotomien vil melde seg dersom man for eksempel organiserer en dialog mellom religiøse ledere. Ved å stille to representanter for det moralsk overlegne opp mot hverandre, regisserer man et møte mellom to absolutte goder. Man kan ikke forhandle og kompromisse med det gode, da risikerer man å redusere det. I en verdipolitisk dialog er denne dikotomien en virksom maktmekanisme.

Aggresjonen mot Verdikommisjonen ble gradvis erstattet av latter. Omtalen i media ble gradvis mer og mer harselerende, og de ulike medlemmene ble plassert i komisk oppblåste og humørløse positurer. Ironi og humor er en effektiv måte å punktere verdimakten på, noe for øvrig statsminister Bondevik selv har lang erfaring med. Men det at Verdikommisjonen ble utsatt for latter kunne i seg selv vitne om den potensielle makten man så i Verdikommisjonen og frykten man hadde får at kommisjonen skulle utøve verdimakt i samfunnet.

9. Avslutning

Det er ironisk at en norsk Makt- og demokratiutredningen avgrenser seg fra å belyse den moralske makten, når det er en maktform Norge så til de grad er kjent for å utøve. For å sitere den danske forfatteren Carsten Jensen: ”dersom man hadde tegnet et moralsk kart over verden, så ville lille Norge vært på størrelse med Russland”. Norsk utenrikspolitikk drar for tiden nytte av det verdipolitiske klimaet i både Europa og særlig USA. Våre fredsoperasjoner i Midtøsten, engasjement i FN, og ikke minst våre rolle som årlig Nobel fredsprisutdeler, en oppgave svenskene var så hyggelige å gi oss, har enorm betydning for autoriteten i det norske godhetsregimet. Den norske fredspriskomiteen på 5 medlemmer, bestående av aldrende akademikere og ex-politikere, bestemmer ut fra sine (eller norske) moralske kriterier hvem i verden som hvert år har gjort det beste for menneskeheten. I et verdipolitisk perspektiv er tankegangen faktisk ikke så ulik den som lå bak Verdikommisjonen. Mens Verdikommisjonsmedlemmene besto av det norske samfunnets aller verdigste borgere, utpeker den norske Nobelkomiteen verdens *nobleste* borger hvert år. Hadde man samlet sammen de nålevende Fredsprisvinnerne og sendt dem ut på den internasjonale politiske arenaen, så kunne de dannet et antikkinspirert råd av de ekstraordinære verdensborgerne som avspeiler det moralske hegemoniet i verden. De kunne utgjort en Verdikommisjon på globalt plan.

Det er mulig den norske pressen hadde rett i at eksperimentet Verdikommisjonen var en gedigen fiasko. Men i lys av de betente moralske dilemmaene som preger dagens verdipolitiske debatter, kan man også spørre seg om Verdikommisjonen bare var forut for sin tid. I så fall kan kanskje dette rene verdipolitiske eksperimentet lære oss noe om maktmekanismer på dagens politiske arena.